

Twórczość i prawa autorskie w erze cyfrowej

Preambuła: Definicja „praw autorskich”

Prawa autorskie obejmują prawa majątkowe i prawa osobiste autora do dzieła. System praw osobistych i moralnych nie powinien jednak uniemożliwiać wykorzystywania dzieła, pod warunkiem podania autora, zapewnienia autorowi możliwości wypowiedzenia się na temat wykorzystania jego pracy, oraz pod warunkiem, że wykorzystanie dzieła nie jest sprzeczne z zasadami etyki.

Zmiany jako szansa

§1. Już w przeszłości technologia często stanowiła wyzwanie dla różnych rodzajów twórczości kulturalnej w wymiarze ekonomicznym i w istniejących ramach prawnych. Ponieważ obowiązujące w danym momencie warunki często nie są przystosowane do zmian związanych z nowymi technologiami, zmiany takie są motorem napędzającym ich transformację i dalszy rozwój. Technologie cyfrowe i Internet spowodowały w ostatnich dwudziestu latach ogromne zmiany w produkcji, rozpowszechnianiu, dostępie do twórczości kulturalnej i jej wykorzystaniu. Był to wstrząs dla uwarunkowań społecznych, prawnych i gospodarczych, a także impuls dla poważnych przeobrażeń.

§2. W naszym przekonaniu przeobrażenia te trzeba wykorzystać jako szansę na zwiększenie powszechnego dostępu do twórczości kulturalnej przy jednoczesnym zabezpieczeniu trwałych i zrównoważonych mechanizmów poprawy finansowania twórczości i statusu osób zaangażowanych w twórczość - twórców i artystów.

§3. Twórczość kulturalna i dostęp do wiedzy mają kluczowe znaczenie dla zaangażowania obywateli w demokratyczne funkcjonowanie naszych społeczeństw; są one również ważnym czynnikiem rozwoju gospodarczego. Wierzymy, że możliwe jest wspieranie obecnych przemian technologicznych bez przejmowania konserwatywnych zasad i w taki sposób, aby służyły one zarówno postępowi społecznemu, jak i gospodarczemu, zgodnie z art. 27 (ust. 1 i 2) Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, który brzmi: „1. Każdy człowiek ma prawo do swobodnego uczestniczenia w życiu kulturalnym społeczeństwa, do korzystania ze sztuki, do uczestniczenia w postępie nauki i korzystania z jego dobrodziejstw. 2. Każdy człowiek ma prawo do ochrony moralnych i materialnych korzyści wynikających z jakiegokolwiek jego działalności naukowej, literackiej lub artystycznej”.

§4. Zadanie decydentów i polityków nie powinno więc polegać na ochronie starych modeli biznesowych lub tworzeniu nowych, ale - w kontekście dostosowania do nowych możliwości związanych z cyfryzacją - na zapewnieniu należytych ram regulacyjnych dla artystów i twórców, którzy są pierwszym ogniwem w łańcuchu wartości (value chain), tak aby zwiększyć ich wynagrodzenie i uznanie dla ich pracy.

Konieczność ujęcia debaty w nowe ramy

§5. Trzeba wprowadzić rozróżnienie na komercyjne i niekomercyjne wykorzystanie materiałów objętych prawami autorskimi: użytkownicy, którzy osiągają korzyści finansowe z wykorzystania utworów objętych prawami autorskimi, powinni wnosić w związku z tym należyte opłaty na rzecz podmiotów praw autorskich, podczas gdy użytkownicy, którzy nie osiągają korzyści finansowych powinni mieć możliwość swobodnego korzystania z utworów objętych prawami autorskimi pod warunkiem podania ich autorów. Mimo iż, naruszenie praw autorskich do celów komercyjnych powinno skutkować podjęciem kroków prawnych, odrzucamy - jako tak zwane rozwiązania wobec aktualnych zamian społecznych i gospodarczych spowodowanych przez technologie cyfrowe i Internet - politykę i środki oparte wyłącznie na represjach i kontroli. Najczęściej wiąże się z nimi ryzyko arbitralnego pozbawienia jednostki należytej jej swobody,

podczas gdy środki i strategie represyjne, takie jak przepisy oparte na „trzykrotnym ostrzeżeniu o popełnieniu czynu”, coraz częściej okazują się nieskuteczne, kosztowne i nieodpowiednie jako adekwatna reakcja na przeobrażenia, które zachodzą w dziedzinie twórczości.

§6. Odrzucamy - jako odpowiedź na aktualne przeobrażenia społeczne - zarówno eskalację i wzmocnienie praw własności intelektualnej, jak i całkowite odrzucenie tych praw. W naszym przekonaniu nie ma jednego, dobrego dla wszystkich rozwiązania, które stanowiłoby odpowiedź na zmiany społeczne zachodzące obecnie w dziedzinie twórczości. Nie ma także jednego, najlepszego sposobu wykorzystania tych zmian zarówno pod względem społecznym, jak i gospodarczym. Tworząc nowe optymalne i najbardziej sprawiedliwe ramy wspierania twórczości, należy uwzględnić więcej niż jeden instrument i więcej niż jedną dziedzinę prawa.

§7. Stawianie konsumentów i artystów w opozycji, jako przeciwników, ignoruje ich wspólne interesy i fakt, że w rzeczywistości osoby te mogą być jednocześnie lub na przemian konsumentami i artystami. W interesie zarówno konsumentów, jak i artystów, leży utrzymanie takich warunków produkcji, które umożliwią niezależną i wysokiej jakości twórczość dziennikarską, filmową, kompozytorską, fotograficzną, naukową lub literacką, bez całkowitego jej uzależnienia od dotacji państwa, bezpośredniego sponsorowania przez korporacje lub od darowizn.

§8. Nawet jeśli nie zawsze, to przynajmniej bardzo często kreatywna twórczość nie może się rozwijać bez środków finansowych oraz dostępu twórców i artystów do informacji o aktualnych osiągnięciach w dziedzinie twórczości intelektualnej i artystycznej. Zagwarantowanie twórcom i artystom dostępu do środków finansowych, ale także do idei i treści ma zatem znaczenie zasadnicze. W tym celu należy uwzględnić wszystkie źródła finansowania (wydatki publiczne, dochody rynkowe, bezpośrednie wsparcie osób prywatnych na przykład na podstawie zryczałtowanych stawek lub innych mechanizmów kultury masowej) umożliwiające twórczość kulturalną.

§9. Prawa autorskie to instrument prawny, który powstawał stopniowo, na przestrzeni wielu lat i zmieniał się wraz rozwojem kreatywnej twórczości i technik tworzenia. Prawa autorskie powstały w celu zapewnienia równowagi między interesami twórców a interesami odbiorców i w związku z tym obejmują one zarówno mechanizmy ochrony, jak i jej ograniczenia i wyjątki. Jest to instrument przeznaczony między innymi do promowania twórczości i nie można go traktować jedynie jako celu samego w sobie.

§10. Prawa moralne i osobiste artystów i twórców nie powinny być wykorzystywane niezgodnie z celem lub być pomijane, niezależnie od tego, jakie technologiczne formy twórczości, reprodukcji i rozpowszechniania utworów są stosowane obszarze, w którym dzięki obecnym osiągnięciom technicznym zwiększają się możliwości tworzenia i rozpowszechniania dóbr kulturalnych. Zasadnicze znaczenie ma w tym kontekście zidentyfikowanie, uznanie i zarejestrowanie praw autora(-ów) do aktów twórczych. Oznacza to rozwój i wdrażanie nowych instrumentów, baz danych i praktyk, co powinno być promowane i wspierane przez odpowiednie instytucje.

§11. Naszym zdaniem można przewidzieć szereg rozwiązań, które w kontekście ery cyfrowej umożliwią niezbędne uznanie autorstwa, lepsze wynagradzanie artystów, przy jednoczesnym optymalnym wykorzystaniu możliwości technicznych w zakresie wymiany i dzielenia się twórczością kulturalną. Za punkt wyjścia do opracowania tych rozwiązań - w tym - określenia i szczegółowego opracowania najpotrzebniejszych działań, należy przyjąć położenie artystów i twórców.

Poprawa sytuacji artysty i twórcy

§12. Status i położenie artystów są często niepewne. Taka była również sytuacja twórców przed nastaniem technologii cyfrowych. Ich środki finansowe i wynagrodzenie pochodzące zazwyczaj z różnych źródeł - z otrzymywanej pensji, grantów, patronatu, praw autorskich, prowadzonej jednocześnie działalności zawodowej, zasiłku dla bezrobotnych itp. - mają z reguły charakter nieregularny i nieprzewidywalny. Osoby otrzymujące pensję w sektorze kultury często mają kilku pracodawców, w tym pracodawców spoza sfery kultury, wykonują kilka zawodów i pracują na podstawie kilku umów. Prawo autorskie jako źródło dochodu ma, w zależności od rozważanego sektora twórczości, bardzo zmienne znaczenie. Jednak dla większości artystów i twórców wpływy z tytułu praw autorskich odpowiadają jedynie niewielkiej części ich dochodów.

§13. Poprawa sytuacji artystów polegająca na zapobieżeniu wykupowi umów oraz stworzeniu artystom i twórcom lepszej pozycji negocjacyjnej w stosunkach z dominującymi rynek oligopolami branży rozrywkowej, wymaga zmian w prawie na szczeblu europejskim.

§14. Konsumenci są również obywatelami i dlatego ponoszą odpowiedzialność w stosunku do artystów i twórców, którzy cieszą się ich uznaniem i których utwory wykorzystują.

§15. Wspieranie artystów w erze cyfrowej wymaga zapewnienia im dostępu do instrumentów, informacji, szkoleń i usług w celu jak najlepszego wykorzystania nowego obszaru, którego wielu z nich nie opanowało w odpowiednim, zbliżonym do specjalistów branży technologii informacyjno-komunikacyjnej stopniu, a który oferuje im ogromne możliwości promowania utworów, sprzedaży twórczości i reklamowania działań itp.

§16. Nawet jeśli debaty związane z technologiami cyfrowymi zwróciły uwagę na niepewną sytuację artystów, to - bez względu na technologie informacyjno-komunikacyjne (TIK) - systemy pobierania i redystrybucji opłat są w większości państw problematyczne i niesprawiedliwe dla przeważającej części artystów i twórców. A zatem, jednym z kluczowych i zarazem pilnych działań, które należy niezwłocznie podjąć, stanowi europejska reforma systemu pobierania i podziału opłat zmierzająca do zagwarantowania sprawiedliwej, stałej i przejrzystej redystrybucji dochodów uzyskiwanych z wykorzystywania chronionych prawami autorskimi utworów artystycznych, niezależnie od tego czy są one w formie cyfrowej, czy też innej.

Przemiany w branży

§17. Zrozumienie i wspieranie przemian w tworzeniu i konsumpcji twórczości kulturalnej wymaga całościowego podejścia. Biorąc pod uwagę ilość dzieł i nakłady pieniężne, tworzenie, jak również konsumpcja kultury, w ostatnich dwudziestu latach znacznie wzrosły. Umożliwiło to osiągnięcie ogromnych zysków monopolom takim jak Google i Apple, nie zaś artystom. Niektóre formy umożliwiające konsumowanie dóbr kulturalnych (nośniki fizyczne, takie jak kasety, płyty CD i DVD, blueray itp.) stają się coraz mniej popularne, inne (usługi strumieniowe, pobieranie, koncerty na żywo, oglądanie filmów w kinach, gry online, telewizja na żądanie, książki elektroniczne itp.) rozwijają się i zyskują na popularności.

§18. Dematerializacja form korzystania z twórczości powoduje zmiany, które prawdopodobnie będą miały wpływ na wiele sektorów, powstanie i likwidację różnych branżowych podmiotów, utratę, tworzenie i transfer wartości, restrukturyzację branży, a wreszcie na powstawanie nowych modeli biznesowych. Dochodzi do wielu przemian w łańcuchów wartości; znikają niektórzy pośrednicy, powstają nowe zawody, podczas gdy inne są w dalszym ciągu potrzebne.

§19. W obszarach, w których wymiana myśli i komunikacja międzyludzka uzależniona jest od szybko zmieniających się technologii, interoperacyjność formatów i sprzętu do odczytu ma - dla zapewnienia demokratycznego dostępu do twórczości kulturalnej, jak również do działalności gospodarczej - zasadnicze znaczenie. Ta cecha techniczna powinna zostać zatwierdzona i wdrożona przez instytucje europejskie i promowana przez regulacje na szczeblu europejskim.

§20. Należy zezwolić na niekomercyjne wzajemne udostępnianie dóbr kulturalnych między osobami prywatnymi, na przykład poprzez rozszerzenie obecnego zakresu wyłączenia mechanizmów ochrony praw autorskich na kopiowanie do celów prywatnych. W przypadku, gdy zostanie udowodnione, że niekomercyjne wzajemne udostępnianie jest szkodliwe dla produkcji dóbr kulturalnych, można rozważyć wprowadzenie zryczałtowanej stawki za wykorzystanie treści internetowych dla użytkowników Internetu szerokopasmowego. Taki mechanizm nie może jednak naruszać prywatności użytkowników Internetu. W ramach podziału dochodów twórcy niezamożni i początkujący powinni być uprzywilejowani.

§21. Wyrażamy przekonanie, że znaczenie kluczowe ma wzmocnienie domeny publicznej, tak aby mogła być wykorzystywana jako podstawa do (szeroko pojętej) edukacji obywateli oraz rozwoju twórczości.

§22. Swoboda działań, eksperymentowania, rzucania wyzwań instytucjom, dotychczasowym modelom biznesowym oraz technologicznym metodom i ograniczeniom ma duże znaczenie, nie tylko w kontekście

działalności twórczej, lecz także, w kontekście wytworzenia określonej wartości, rozwijania wiedzy i jej wpływu na społeczeństwo w celu jego pomyślnego rozwoju. Bez takiej swobody działania niemożliwe byłoby powstanie Internetu, a zatem nie wolno zmieniać warunków, które do tego doprowadziły. Z tego względu musimy zagwarantować neutralność sieci.

Reforma praw autorskich

§23. Popieramy licencje „Creative Commons” jako rozwiązanie korzystne dla twórców i umożliwiające upowszechnianie ich prac w dowolnym momencie.

§24. Przed dwudziestoma laty stosowanie praw autorskich praktycznie nie dotyczyło zwyczajnych obywateli. Zasady ochrony wyłączności na tworzenie kopii obowiązywały podmioty handlowe, które dysponowały odpowiednimi środkami i dotyczyły np. do drukowania książek lub nagrywania płyt. Osoby prywatne, które skopiowały wiersz, aby wysłać go ukochanej osobie, lub przegrały kasetę, żeby ofiarować ją przyjacielowi, nie musiały się przejmować naruszeniem praw autorskich. W praktyce wszystkie środki, jakimi dysponował normalny obywatel, można było wykorzystywać bez ryzyka poniesienia kary. Jednak obecnie prawo autorskie ewoluowało w takim stopniu, że nakłada poważne ograniczenia na działania osób prywatnych w życiu codziennym. Podczas gdy postęp technologiczny umożliwił zwyczajnym obywatelom cieszenie się kulturą i dzielenie się jej wytworami, prawo autorskie zmierza dokładnie w przeciwnym kierunku.

Pragniemy, aby powrócono do źródeł prawa autorskiego i wyraźnie podkreślono, że obejmuje ono jedynie kopiowanie do celów komercyjnych. Dzielenie się kopią, wykorzystanie lub rozpowszechnianie utworu objętego prawami autorskimi w inny, dowolny sposób, nie powinno być zabronione, jeżeli działania te podejmowane są w sposób niekomercyjny i nie w celu osiągnięcia zysku. Wymiana plików na zasadzie P2P (*peer-to-peer*) stanowi przykład działalności, która powinna być legalna.

§25. Akronim DRM oznacza „zarządzanie cyfrowymi prawami autorskimi” lub „zarządzanie ograniczeniami cyfrowymi”. Termin ten odnosi się do szeregu różnych technologii, które mają na celu ograniczenie możliwości korzystania z utworów i ich kopiowania przez konsumentów i obywateli, nawet jeżeli jest to zgodne z prawem. Możliwość obejścia ograniczeń DRM musi być zawsze zgodna z prawem i dlatego powinniśmy rozważyć wprowadzenie do prawa konsumentów zakazu stosowania technologii DRM, jeśli technologie te ograniczają legalne wykorzystywanie utworu. Nie ma sensu, aby nasze parlamenty wprowadzały zrównoważone i rozsądne regulacje prawa autorskiego, jeżeli jednocześnie umożliwiamy dużym, wielonarodowym korporacjom tworzenie własnych, niekorzystnych dla konsumenta praw i stosowanie ich przy pomocy środków technicznych.

§26. Współczesny przemysł rozrywkowy opiera się w znacznym stopniu na wyłączności komercyjnej w odniesieniu do utworów objętych prawami autorskimi. Pragniemy utrzymać ten element. Jednak obecny czas trwania ochrony praw autorskich - do końca życia autora plus 70 lat - jest absurdalny. Żaden inwestor nie pomyśli o finansowaniu działań twórczych, jeśli będzie to inwestycja, której okres zwrotu nakładów byłby tak długi. Pragniemy skrócić czas ochrony praw autorskich do okresu, który jest uzasadniony zarówno z punktu widzenia społeczeństwa, jak i inwestora, i zaproponować okres 20-tu lat od momentu ukazania się utworu.

§27. W dzisiejszych czasach poważny problem stanowią utwory, które podlegają ochronie praw autorskich, lecz ustalenie właściciela praw jest niemożliwe lub trudne. Większość takich utworów ma niewielką lub żadną wartość komercyjną. Ponieważ jednak są one w dalszym ciągu objęte prawami autorskimi, ich ponowne wykorzystanie lub rozpowszechnianie jest - ze względu na brak osoby, którą można byłoby poprosić o wyrażenie zgody, w praktyce niemożliwe. Posiadacze praw do wcześniej powstałego utworu, którzy nadal mają wyłączne prawa komercyjne do utworu, powinni je zarejestrować w ciągu 5 lat. Zmniejszyłoby to znacznie liczbę „osieroconych” utworów i ułatwiło rzetelne poszukiwania autora.

§28. Problem utworów „osieroconych” należy pilnie rozwiązać. Ważne jest, aby mieć tu świadomość różnic sektorowych. W przypadku archiwów, bibliotek i przede wszystkim (publicznych) nadawców najlepszym rozwiązaniem byłby system udzielania rozszerzonych licencji zbiorowych. Warunek przeprowadzenia rzetelnych poszukiwań musi być wykonalny i nie powinien przysparzać dodatkowej pracy administracyjnej i biurokratycznej oraz dodatkowych wydatków. Ogólne wyłączenie od obowiązywania praw autorskich dla „osieroconych” utworów nie jest zalecane, należy jednak rozważyć wprowadzenie wyjątku dla bibliotek

itp. w ramach „LEX-Europeana”.

§29. Rejestracja utworu chronionego prawem autorskim przez autora w terminie do 5-ciu lat od powstania utworu w celu uzyskania możliwości korzystania z wyłączności komercyjnej, powinna obowiązywać od zaraz. Znacznie ograniczyłoby to w przyszłości liczbę utworów „osieroconych”.

§30. Obecne coraz bardziej restrykcyjne prawodawstwo w dziedzinie praw autorskich i jego stosowanie stanowi w praktyce poważną przeszkodę dla muzyków, producentów filmowych i innych artystów, którzy pragną stworzyć nowe dzieła z wykorzystaniem części istniejących utworów. Chcemy to zmienić przez wprowadzenie jasno określonych wyjątków i ograniczeń ochrony, umożliwiających tworzenie remiksów i parodii, jak również wprowadzenie praw do cytowania materiałów dźwiękowych i audiowizualnych w oparciu o model praw do cytowania, który obowiązuje już w odniesieniu do tekstów.

§31. Należy się również zwrócić z problemem niedostatecznego dostępu do książek, którego doświadczają osoby niedowidzące, bądź mające problemy z czytaniem. Zgodnie z Konwencją ONZ o prawach osób niepełnosprawnych Komisja Europejska i państwa członkowskie mają obowiązek przedsięwzięcia wszelkich odpowiednich kroków, zmierzających do zagwarantowania osobom niepełnosprawnym korzystania z materiałów kulturalnych w dostępnej dla nich formie, oraz dopilnowanie, by prawa chroniące własność intelektualną nie stanowiły nieuzasadnionej i dyskryminującej przeszkody w dostępie osób niepełnosprawnych do materiałów kulturalnych. W tym kontekście - zgodnie z postulatami ujętymi w sprawozdaniu z dnia 12 maja 2011 r. zatytułowanym „Uwalnianie potencjału przedsiębiorstw z branży kultury i branży twórczej” - Parlament Europejski wzywa Komisję Europejską do „czynnych i konstruktywnych działań w ramach Światowej Organizacji Własności Intelektualnej (WIPO), w celu uzgodnienia obowiązujących norm prawnych w oparciu o propozycję traktatu przygotowaną przez Światowy Związek Osób Niewidomych i złożoną przez WIPO w 2009 r.”.

*Wersja poprawiona, z dnia 6 września 2011 r.
Wersja skonsolidowana po głosowaniu z dnia 28 września 2011 r.*